

DAFTAR PUSTAKA

Arsip

ANRI. *KIT Jawa Tengah-Yogyakarta 1930*: Letusan Gunung Merapi, Jawa Tengah, 1930-1931.

BPAD DIY, Bpad. Orba. T2.IV.7.1.952, “Surat Perjanjian Pemborongan Nomor: 015/PIKP/perj/1978, Pekerjaan Pembangunan Bendungan Karang Talun Phase III Bagian 3 Proyek Irigasi Kali Progo Yogyakarta”.

BPAD DIY. *Pekerjaan saluran dan bangunan Kulonprogo fase II pada proyek irigasi Kali Progo*, (F.DPA.029). Yogyakarta: BPAD DIY.

BPAD DIY. *Pekerjaan saluran dan bangunan Kulonprogo siphon batang fase II pada proyek irigasi Kali Progo*, (F.DPA.032). Yogyakarta: BPAD DIY.

Sumber Primer yang Diterbitkan

Bemmelen, W. V. (1914). *Uitkomsten der Regenwaarnemingen op Java. (Met atlas). Results of Rainfall Observations in Java (With atlas)*. Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij.

Bezemer, T. (1921). *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië Met Een Kart*. Leiden: Brill.

Cock, H. D. (1934). *Memorie van Overgave van het Gouverneur Djokjakarta, Deel I*.

Departement van Economische Zaken. (1934). *Volkstelling 1930 Deel II: Inheemsche Bevolking van Midden-Java en de Vorstenlanden. Census of 1930 in Netherlands Indie Volume II: Native Population in Middle-Java and the Native States of Java*, Batavia: Landsdrukkerij.

Dictaat Tabakscultuur: Vervolg cursussen. (1940). Belanda: Middelbare Koloniale Landbouwschool.

Digital Collection Universiteit Leiden. *Opgenomen door den Topografischen dienst in 1922-1924*. <http://hdl.handle.net/1887.1/item:814177>.

Dingemans, L. F. (1926). *Gegevens over Djokjakarta 1926*. Maresch.

Gilissen, T. (1928). *Java sugar companies*. Amsterdam.

- Ham, D. T. (1926). *De Algemeene Banken in Ned.Indie*. Den Haag: N.V. Boekhandel v/h Van Stockum.
- Heslinga, J. (1928). *De Rechten op Grond en Water op Java en Madoera*. Weltevreden: N.V Boekhandel Visser & Co.
- Huender, W. (1921). *Overzicht van den Economischen Toestand der Inheemsche Bevolking van Java en Madoera*. 'S-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Koll, H. V. (1911). *Reisbrieven van H. Van Kol : de reorganisatie der Vorstenlanden en Vorstenlandsche toestanden naar aanleiding van Reisbrieven des heeren Van Kol*". Typ."Midden-Java. Semarang: De Locomotief.
- Lijst van 1914: I.Particuliere ondernemingen in Nederlandsch-Indië op gronden door het gouvernement afgestaan in huur (voor landbouwdoeleinden) en erfpacht. II. Landbouw- concessiën in de bezittingen buiten Java en Madoera. III. Europeesche landbouw-o.* (1915). Batavia: Landsdrukkerij.
- Mohr, E. J. (1916). *Verzameling van Verhandelingen omtrent hetgeen bekend is aangaand den grond van Nederlandsch-Indië, en zijn gebruik in den landbouw, ten tijde van het Bodemcongres te Djocjakarta. October 1916*. Nederlandsch Indisch Landbouw Syndicaat.
- Scheltema, A. (1926). *De groei van Java's bevolking Overdruk uit "Koloniale Studiën No. 6: 10de jaargang, Dec, 1926*. G. Kolff & Co.
- Schwencke, G. (1932). *Het Vorstenlandsche Grondhuurreglement in de practijk*. Djokja: Drukkerij en Uitgeversfirma.
- Some Information about a few Dutch East India Companies*. (1921). Amsterdam: Pierson & Co.
- Statuten van de Cultuur-Maatschappij der Vorstenlanden N.V. te Amsterdam*. (1929). Leiden: Universiteits Bibliotheek.
- Stuart, G. V. (1923). *Het Bankwezen in de Nederlandsche Indie*. Rotterdam: Delwel.
- Tichelaar, J. (1927). *De Java-Suikerindustrie en hare beteekenis voor land en volk*. Het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlandsch Indie.
- Uitkomsten der In de maand November 1920 Gehouden Volkstelling Deel II*. (1922). Batavia: Drukkerijen Ruygrok & Co.
- Verslag van den Economischen Toestand der Inlandsche Bevolking 1924 Deel II*. (1936). Weltevreden: Landsdrukkerij.

Surat Kabar dan Majalah

- “Allerlei uit Djokja”, *De Locomotief*, 5 Oktober 1907.
- “Bescherming van waterwerken”, *De Locomotief*, 6 Oktober 1932.
- “Cultuur-Maatschappij der Vorstenlanden”, *Bataviaasch nieuwsblad*, 31 Juli 1926.
- “Cultuur-Maatschappij Rewoeloe”, *De Locomotief*, 2 Mei 1921.
- “Cultuur-Mij der Vorstenlanden. Verwachtingen suikerproductie 1925 niet ongunstig-Winst f 4.831.013”, *De Locomotief*, 13 Juli 1925.
- “Cultuur-Mij. “Rewoeloe”, *De Locomotief*, 28 Juni 1928.
- “Cultuur-Mij. Rewoeloe”, *Het Vaderland: Staat-en letterkundig nieuwsblad*, 24 Mei 1928.
- “Cultuur-Mij. “Rewoeloe” te Amsterdam”, *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 8 Mei 1926.
- “Cultuurnieuws”, *Algemeen Handelsblad*, 12 Agustus 1912.
- “De Bevloeiing Voor Drie Ondernemingen”, *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 13 Mei 1931.
- “De Depressie in de Suiker”, *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 02 Desember 1931.
- “De Merapi in uitbarsting”, *De West*, 23 Desember 1930.
- “De nieuwe Van der Wijck leiding. Officieel Overgedragen”, *Soerabaijasch Handelsblad*, 13 Mei 1931.
- “De opening der suikerfabriek Sendang Pitoe”, *De Sumatra Post*, 8 Mei 1922.
- “De Progo Leiding I”, *De Locomotief*, 03 Agustus 1910.
- “De Progo Leiding II”, *De Locomotief*, 04 Agustus 1910.
- “De Ramp van den Merapi”, *Soerabaijasch Handelsblad*, 05 Januari 1931.
- ”De suikercampagne op java”, *Algemeen Handelsblad*, 3 September 1929
- “De Suikercultuur in Djokja”, *De Indische Courant*, 10 Januari 1922.
- “De uitbarsting van den Merapi”, *De Locomotief*, 21 Maret 1931.

- "De Van der Wijck leiding", *Soerabaijasch handelsblad*, 26 Januari 1931.
- "De Van der Wijck leiding", *De Locomotief*, 27 Februari 1928.
- "De Voedselvoorziening", *De Sumatra Post*, 19 April 1918.
- "Een Belangrijk Waterwerk", *De Locomotief*, 15 Juni 1911.
- "Een Uitbarsting van den Merapi", *De Tijd: Godsdiensdig-staatkundig dagblad*, 20 Desember 1930.
- "Gebruikstelling valdeur", *De Locomotief*, 17 Maret 1931.
- "Het aquaduct der Van der Wijck-leiding weggeslagen", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch-Indie*, 3 Januari 1931.
- "Het eerste lustrum van het waterschap Opak-Progo", *Batavia Nieuwsblad*, 04 Oktober 1926.
- "Het Waterschap Opak-Progo. Het komende vergadering", *De Locomotief*, 16 Desember 1925.
- "Javasuiker, Geheele oogst 1930 bij Djokjakarta nog niet afgevoerd. Verstrooping", *Algemeen Handelsblad*, 17 Oktober 1931.
- "Java-Suiker-Werkgevers-Bond", *De Indische Courant*, 09 Januari 1931.
- "Jhr. H. L. van der Wijck", *De Locomotief*, 27 Juli 1918.
- "Jogja's Waterleiding Verwoest. Groote modder-lahar in de Kali Koening", *De Locomotief*, 20 Desember 1930.
- "Koloniale Bank", *Het Vaderland: staat-en letterkundig nieuwsblad*, 18 September 1930.
- "Landbouw en Nijverheid, De Oogst en De Stand Van Het Rijstgewas in Mei", *Het Vaderland*, 6 Agustus 1912.
- "Landbouwrapport Djokjakarta", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 13 April 1932.
- "Landbouw Rapport Yogyakarta", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 13 April 1932.
- "Maalcijfers java-suiker", *Algemeen Handelsblad*, 18 Juli 1926.
- "Productiecijfers", *De Maasbode*, 3 Juli 1927.
- "Productiecijfers", *De Maasbode*, 19 Juni 1928

- "Rewoeloe. Verlies op reserves afgeboel (v. j. 13^{3/4} pCt.).", *Het Vaderland: staat-en letterkundig nieuwsblad*, 10 Juli 1931.
- "Stand der voedingsmiddelen op Java en Madoera", *Het Nieuws van den dag voor Nederlandsch Indie*, 10 Januari 1903.
- "Suiker", *Bataviaasch nieuwsblad*, 3 Februari 1904.
- "Suiker-Aanplant-Beperking Djokjakarta", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 13 April 1931.
- "Suikercampagne op Java", *Het Vaderland: staat-en letterkundig nieuwsblad*, 5 Agustus 1925.
- "Suikeroogst 1917", *De Locomotief*, 18 Januari 1918.
- "Tentang Van der Wijck leiding", *Djawa Tengah*, 7 Januari 1931.
- "Uit de Indische Bladen (De Progo Leiding)", *Het Nieuws Van Den Dag Voor Nederlandsch Indie*, 04 Agustus 1910.
- "Vergadering en Korte verslagen", *Algemeen Handelsblad*, 10 Juli 1931.
- "Waar Blijft het Progo Water?", *De nieuwe Vorstenlanden*, 7 April 1928.
- "Waterschappen in de Vorstenlanden", *Batavia Nieuwsblad*, 3 Mei 1922.
- De Vereeniging van Burgelijke Ingenieurs. (1931). "Het Merapi-gebeuren in Midden-Java, bij de jaarswisseling 1930/1931" *De Ingenieur: Weekblad gewijd aan de techniek en de oekonomie van openbare werken en nijverheid*, jrg 46, No. 37.
- H.M. van Dorp (etc.). (1911). "De Kultures in Djokja in 1910", *Tijdschrift De Indische mercur; orgaan gewijd aan den uitvoerhandel*, jrg 34, No. 14.
- Vereeniging van Waterstaats-ingenieurs.(1922)."Geen Waterschappen in Djokjakarta", *Tijdschrift De Waterstaat-ingenieur; orgaan der Vereeniging van Waterstaats-ingenieurs in Nederlandsch-Oost-Indië*, jrg 10, No. 12.
- Vereeniging van Waterstaats-ingenieurs. (1932). "De Zware Herstelling aan de Van der Wyck-Leiding na de uitbarsting van de Merapi in December 1930", *Tijdschrift De Waterstaats-Ingenieur; orgaan der Vereeniging Van Waterstaatsingenieurs in Nederlandsch Indie*, jrg 20, No. 5.

Buku dan Karya Ilmiah

- Alexander, J. A. (1978). Sugar, Rice, and Irrigation in Colonial Java. *Ethnohistory Journal*, 207-223.
- Alfarius, W. (2023). *Perkembangan dan Dampak Sosial- Ekonomi Perkebunan di Kabupaten Sleman pada Masa Kolonial*. Sleman: Dinas Kebudayaan (Kundha Kabudayan) Kabupaten Sleman.
- Ambler, J. S. (1991). *Irigasi di Indonesia: Dinamika Kelembagaan Petani*. Jakarta: LP3ES.
- Dewanti, T. K. (2023). *Napak Tilas Selokan Mataram: Kelok yang Bersatu*. Sleman: Dinas Kebudayaan (Kundha Kabudayan) Kabupaten Sleman.
- Effendhie Pasandaran, D. C. (1988). *Irigasi: Kelembagaan dan Ekonomi*. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia dan PT Gramedia.
- Farabi Fakhri, L. A. (2020). *Bersinergi dalam keistimewaan: Peran Bank Indonesia dalam Pembangunan Ekonomi Yogyakarta*. Jakarta: Bank Indonesia Institute.
- Hendro, E. P. (2018). Religiusitas Gunung Merapi. *Jurnal Ilmiah Antropologi*, 21-29.
- Machmoed Effendhie, A. R. (2017). Waterschappen (Irrigation Agencies) Management in Vorstenlanden Surakarta and Yogyakarta, 1900-1942. *Humaniora*, 150-158.
- Malinda, P. N. (2018). Perkebunan dan Perkembangan Saluran irigasi di Sleman tahun 1870-1930. *Jurnal Ilmu Sejarah*, 518-531.
- Mawardi, M. (n.d.). Agriculture and Irrigation System Development in Java During The Cultivation System. *Agritech*, 16-24.
- Mulyanto, H. R. (2019). *Prinsip-prinsip irigasi*. Yogyakarta: Teknosain.
- Nastiti Muhasabah, S. Y. (2021). Politik Etis dan Pengaruhnya terhadap Perkembangan Politik di Hindia Belanda. *Jurnal Pendidikan dan Penelitian Sejarah*, 11-23.
- Nurindah, K. P. (2019). Waterschap Dengkeng di Klaten tahun 1920-1942. *Jurnal Ilmu Sejarah*, 1-14.
- Oosterhout, D. v. (2008). From Colonial to Postcolonial Irrigation Technology: Technological Romanticism and the Revival of Colonial Water Tanks in Java, Indonesia. *Technology and Culture Journal*, 701-726.

- Pasandaran, E. (1991). *Irigasi di Indonesia: Strategi dan Pengembangan*. Jakarta: LP3ES.
- Prasetyo, Y. (2015). Sejarah Komunitas Tionghoa di Yogyakarta 1900-1942. *Jurnal Edukasi*, 19-32.
- Ravesteijn, W. (2005). Water Control and the Colonial State: the case of Dutch Irrigation Engineering in the Indonesian Island of Java, 1832-1942. *Icon Journal*, 197-211.
- _____. (2007). Controlling Water, Controlling People: Irrigation Engineering and State Formation in the Dutch East Indies. *Itinerario Journal*, 89-118.
- Ricklefs, M. (2007). *Sejarah Indonesia Modern 1200-2004*. Jakarta: Serambi Ilmu Semesta.
- Rose Tirtalistyani, M. R. (-). Indonesia Rice Irrigation System: Time for Innovation. *Sustainability*, 1-19.
- Ryadi Goenawan, D. H. (1993). *Sejarah Sosial Daerah Daerah Istimewa Yogyakarta: Mobilitas Sosial DI. Yogyakarta Awal Abad Duapuluhan*. Jakarta: CV. Manggala Bhakti.
- Setiawati, N. A. (2011). *Dari Tanah Sultan menuju Tanah Rakyat: Pola Pemilikan, Penguasaan, dan Sengketa Tanah di Kota Yogyakarta Setelah Reorganisasi 1917*. Yogyakarta: STPN Press.
- Soemardjan, S. (2009). *Perubahan Sosial di Yogyakarta*. Jakarta: Komunitas Bambu.
- Sofyan, A. (2022). *Yang Tersisa dari Pabrik Gula di Wilayah Sleman*. Sleman: Dinas Kebudayaan (Kundha Kabudayan) Kabupaten Sleman.
- Suhartono. (1991). *Apanage dan Bekel: Perubahan Sosial di Pedesaan Surakarta 1830-1920*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- _____. (1995). *Jawa Bandit-Bandit Pedesaan: Studi Historis 1850-1942 di Jawa*. Yogyakarta: Aditya Media.
- Sularto. (n.d.). *Monografi Daerah Istimewa Yogyakarta*. Jakarta: Ditjen Kebudayaan Departemen Pendidikan dan Kebudayaan RI.
- Wirosoedarmo, R. (2019). *Teknis Irigasi Permukaan*. Malang: UB Press.
- Yogyakarta, P. D. (2017). *Sejarah Pemerintahan Daerah Istimewa Yogyakarta*. Yogyakarta: Biro Tata Pemerintah Setda DIY.

Yuliantri, R. D. (2013). *Pertanian di Kulon Progo dalam Cengkeraman Kolonial (1900-1930)*. Yogyakarta: Selarung Institute Yogyakarta.

Skripsi dan Tesis

Hawwin Fitra Raharja, “Irigasi, Industri, dan Masyarakat: Di Desa Tirtonirmolo Tahun 1955-1989”, *Skripsi*, Fakultas Ilmu Budaya, Universitas Gadjah Mada, 2010.

Murdiyastomo, “Perkebunan, Irigasi, dan Perkembangan Masyarakat di Yogyakarta Selatan Awal Abad XX”, *Tesis*, Fakultas Ilmu Budaya, Universitas Gadjah Mada, 2001.

Rizky Aditya Suryawinarno, “Modernisasi Sistem Irigasi di Karesidenan Surakarta, 1870-1930an”, *Skripsi*, Fakultas Ilmu Budaya, Universitas Gadjah Mada, 2022.

Sumber Website

Setyaningrum, P. (2023, Oktober 3). *Selokan Van Der Wijck, Buk Renteng yang Lebih Tua dari Selokan Mataram*. Retrieved from [kompas.com: https://yogyakarta.kompas.com/read/2023/10/03/220259378/selokan-van-der-wijck-buk-renteng-yang-lebih-tua-dari-selokan-mataram?page=all#google_vignette](https://yogyakarta.kompas.com/read/2023/10/03/220259378/selokan-van-der-wijck-buk-renteng-yang-lebih-tua-dari-selokan-mataram?page=all#google_vignette)